
Globos įstaigų stebėsenai ir auditui

Kokybiška vaikų globa

This project is funded by the European Union through the Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

The project partnership is responsible for the content of this document. Version 201706

Daugiau dėmesio vaikų globos įstaigų stebėsenai ir auditui

Stebėseną yra svarbus nacionalinės vaikų globos ir alternatyvios globos politikos aspektas, nes taip siekiama užtikrinti, kad būtų taikomi nacionaliniai vaikų globos įstatymai bei būtų laikomasi jų reikalavimų. Taigi, stebėseną padeda užtikrinti alternatyvios globos įstaigose esančių vaikų gerovę. Aiškiai apibrėžtos procedūros bei institucijų įsipareigojimai yra būtini, siekiant užtikrinti, kad vaikų globos tarnybų stebėseną padėtų tobulinti su tuo susijusias paslaugas, įskaitant teikiamas alternatyvios globos įstaigose. Baltijos jūros regiono politikai alternatyvios globos ir vaikų globos įstaigose esančių vaikų teisėms ir poreikiams skiria daug dėmesio. Taip pat suvokiama investavimo į vaikų globos tarnybų bei įstaigų stebėseną ir auditą, atliekamą vaikų labui, svarba.

„AudTrain“ yra Baltijos jūros valstybių tarybos sukurta programa, kuri vaikų globos įstaigose padeda pritaikyti vaikų teisėmis ir sistema grįsto audito metodologiją. Pirmiausia metodologija ir audito modelis buvo sukurtas ir pritaikytas Norvegijoje, o tik po to atkeliavo iki Baltijos jūros regiono. Baltijos jūros valstybių tarybos sekretoriatas jau seniai skatina vaikų globos tarnybų ir įstaigų auditą regione, tačiau oficialiai „AudTrain“ programa pradėta vykdyti tik 2011 m. Siekiant gerinti profesinius įgūdžius ir skatinti standartizuoto vaikų globos įstaigų stebėsenos metodo taikymą, 2015 m., padedant partneriams ir specialistams, programa buvo atgaivinta.

„AudTrain“ stebėsenos procesas prasideda nuo vaikų globos įstaigoje esančių vaikų išklauso ir tęsiasi sistema pagrįstu įstaigos auditu. „AudTrain“ programa auditą atliekančioms komandoms padeda įvertinti, ar susiję nacionaliniai įstatymai ir reglamentai yra efektyviai taikomi praktikoje, vaikų globos įstaigose vykdant kasdienes darbus ir, ar vidaus procedūros bei veiklos atitinka nacionalinės teisės aktų reikalavimus. Auditas atliekamas bendradarbiaujant su personalu, įstaigos vadovais ir įstaigoje esančiais vaikais. Proceso pabaigoje auditoriai išvadas pateikia įstaigos vadovams ir personalui, kad šie jas galėtų pritaikyti ir tobulėti. Sukūrus „AudTrain“ programą taip pat buvo sukurti, išbandyti ir išstbulinti audito vykdymo įrankiai. Jais naudotis mokomi Baltijos jūros regiono ir kitų šalių specialistai.

Alternatyvios globos įstaigose esantiems vaikams padedantys specialistai

Alternatyvios globos įstaigose esančių vaikų teises gina tarptautinė ir nacionalinė teisė. Vis dėlto, praktikoje tiek vaikai, tiek specialistai ir su vaikais bei jų šeimomis dirbantys pareigūnai susiduria su daugybe iššūkių. Pavyzdžiui, vaikų globos įstaigai gali būti sunku užtikrinti, kad individuali vaiko situacija ir istorija būtų tinkamai suprasta, o atitinkamos paslaugos būtų pritaikytos pagal konkretaus vaiko poreikius. Vaikų globos įstaigų teikiamų paslaugų kokybę būtų galima pagerinti, jei vaikai dalyvautų priimančiais sprendimus dėl savo situacijos ir apgyvendinimo.

Kai kurių grupių vaikų poreikius sunkiau suprasti ir atitinkamai pritaikyti alternatyvią globą. Tokios grupės yra negalia turintys vaikai, mažumų grupėms priklausantys vaikai, įskaitant seksualines mažumas, taip pat imigrantų vaikai. Vaikai taip pat gali jaustis sutrikę, jei tenka kraustyti į kitas įstaigas, neatsižvelgus į jų gerovę, nuomonę ir poreikius.

Su tokiais iššūkiais gali susidoroti vaikų globos įstaigų personalas ir vadovai, įsipareigoję ginti globojamų vaikų teises ir poreikius, ir kurie yra kvalifikuoti bei turi reikiamą įgūdžių vaikų gerovei užtikrinti. Svarbiausia alternatyvios globos įstaigose dirbančių specialistų kvalifikacija yra bendravimo su vaikais įgūdžiai, net jei tenka bendrauti sudėtingomis ir jautriomis temomis, taip pat žinojimas, kaip prasmingai atsižvelgti į vaikų nuomonę. Skundų teikimo priemonės alternatyvios globos įstaigose esantiems vaikams yra svarbus saugiklis. Tokios priemonės turi būti pritaikytos vaikams ir turi būti lengvai prieinamos.

Baltijos jūros regiono vaikų stacionarinė globa

Baltijos jūros regione siūlomos įvairios vaikų globos alternatyvos, pavyzdžiui, įvairių tipų mažesnės arba didelės vaikų globos įstaigos, apgyvendinimas pas giminaičius ir kitose šeimose. Regiono šalys yra Danija, Estija, Suomija, Vokietija, Islandija, Latvija, Lietuva, Norvegija, Lenkija, Rusijos Federacija ir Švedija. Visose šalyse viešasis ir privatusis sektorius dalyvauja alternatyvios vaikų globos ir apgyvendinimo veikloje. Stacionarinė globa gali būti trumpalaikis arba ilgalaikis vaiko apgyvendinimas, įskaitant tėvų neprižiūrimų vaikų apgyvendinimą globos įstaigose, skubų socialinių darbuotojų arba vaikų globos tarnybų iš namų dėl smurto išgąbentų vaikų apgyvendinimą, įstatymus pažeidusių vaikų apgyvendinimą, psichinių problemų turinčių vaikų apgyvendinimą, sergančiųjų priklausomybės ligomis ar agresyvių vaikų apgyvendinimą bei apgyvendinimą internatinėse mokyklose.¹

Baltijos jūros regiono ataskaitoje dėl paramos šeimoms ir alternatyvios globos nurodoma, kad 2013 m. regiono alternatyvios globos įstaigose buvo 302 314 vaikų iki 18 metų. Alternatyvios globos įstaigose esančių vaikų iki 18 metų skaičius skiriasi – nuo 0,8 proc. bendros populiacijos Islandijoje iki 2,3 proc. – Latvijoje. Regiono vidurkis siekia 1,2 proc. Visose šalyse vaikai dažniausiai apgyvendinami globos įstaigose ir šeimose. Svarbu paminėti, kad daugelyje regiono šalių daugiau nei pusė tėvų neprižiūrėtų vaikų yra apgyvendinami šeimose. Apgyvendinamų šeimose ir globos įstaigose santykis skiriasi nuo 47 proc. apgyvendinamų šeimose Vokietijoje iki 88 proc. – Norvegijoje. Vidutiniškai regione 58 proc. vaikų yra apgyvendinami šeimose. Šie duomenys rodo, kad regione vaikai yra apgyvendinami tiek šeimose, tiek globos namuose ir visais atvejais yra dedamos pastangos pagerinti globos kokybę.²

¹ Baltijos jūros valstybių taryba, *Pagalba šeimoms ir alternatyvi globa, Baltijos jūros valstybių regioninė ataskaita*, 2015, 15 p.

² Baltijos jūros valstybių taryba, *Pagalba šeimoms ir alternatyvi globa, Baltijos jūros valstybių regioninė ataskaita*, 2015, 21–22 p. Duomenys yra susiję su BJVT valstybėmis narėmis, išskyrus Rusijos Federaciją. Taip pat žr. Baltijos jūros valstybių taryba, *Varšuvos apskritasis stalas dėl deinstitucionalizavimo ir globos Baltijos jūros regione: naujų pastangų, siekiant užtikrinti vaikų gerovę, skatinimas*, Baltijos jūros valstybių taryba Lenkijos pirmininkavimo laikotarpiu ir Lenkijos šeimos reikalų, darbo ir socialinės politikos ministerija, 2016, pasiekama adresu <http://www.childrenatrisk.eu/public/Iceland/WarsawRoundtable2016Report.pdf> nuo 2017 m. balandžio 18 d.

Tarptautiniai su vaikų globa susiję standartai

JT vaiko teisių konvencija suteikia teisę į alternatyvią globą ir specialią visų vaikų, kurių tėvų globos teisė yra laikinai arba visam laikui atimta, apsaugą (20 str.). Remiantis 3.2 str., šalys privalo užtikrinti vaiko gerovei būtiną apsaugą ir globą, atsižvelgiant į tėvų, teisėtų globėjų ar kitų teisiškai už vaiką atsakingų asmenų teises. 3.3 str. nurodoma valstybių prievolė užtikrinti, kad už vaikų globą ir apsaugą atsakingos institucijos, tarnybos bei įstaigos laikytųsi kompetentingų institucijų parengtų standartų, ypač susijusių su saugumu, sveikatos apsauga, personalo kiekiu ir tinkamumu bei kompetentinga priežiūra.

Alternatyvios globos įstaigose esantys berniukai ir mergaitės turi tokias pačias teises kaip ir kiti vaikai. JT vaiko teisių konvencijos 19 str. saugo vaikus nuo bet kokios formos smurto, užgauliojimo, išnaudojimo, nepriežiūros ir blogo elgesio. 3.1 str. nurodoma, kad sprendžiant visus su vaiku susijusius klausimus svarbiausia yra vaiko interesai. 2 str. kalbama apie teisę į nediskriminavimą, o 12 str. nurodoma, kad visi vaikai turi teisę būti išklaustyti ir išgirsti, sprendžiant su vaiku susijusius klausimus, įskaitant teismo ir administraciniuose procesuose. 6 str. vaikui suteikia teisę į gyvenimą, išgyvenimą ir vystymąsi. 5 str. pripažįstamas vaiko gebėjimų tobulinimas, o 13 str. suteikia vaikui teisę prašyti, gauti ir panaudoti informaciją nuomonei suformuoti ir išreikšti. 15 str. vaikams suteikia teisę į susirinkimus ir asociacijų laisvę.

Alternatyvios globos įstaigose esantys vaikai turi teisę palaikyti santykius su šeima, jei tai netrukdo jų gerovei (9.1 str.). Vaikai turi būti apsaugoti nuo savavališko ar neteisėto kišimosi į jų asmeninį gyvenimą (16 str.). Jie turi teisę išsaugoti savo tapatumą, kultūrinės vertybes, religinius įsitikinimus bei kalbą (8 ir 30 str.). Jie turi teisę į tokias gyvenimo, sveikatos apsaugos ir švietimo sąlygas kaip ir visi kiti vaikai (24, 27–29 str.). 31 str. vaikui suteikia teisę į poilsį, laisvalaikį, pramoginę veiklą ir žaidimus.

25 str. nurodoma, kad globos įstaigoje esančių vaikų priežiūros kokybė ir kitos aplinkybės, susijusios su vaikų apgyvendinimu, turi būti reguliariai peržiūrimos. Globos įstaigų stebėseną ir auditą galima atlikti remiantis konvencija bei tarptautinėmis vaikų globos kokybės gairėmis.

Pagrindinis alternatyvios globos kokybės standartų atskaitos taškas tarptautiniu mastu yra JT gairės dėl alternatyvios vaikų globos. Jose tiksliau suformuluojami vaikų globos kokybės standartai, paremti JT vaiko teisių konvencijoje numatytais teisėmis³. Europos Tarybos rekomendacijoje dėl globos įstaigose gyvenančių vaikų teisių pritariama šiems standartams, ypač Europos kontekste.⁴ Europos Taryba ir Europos Sąjunga yra parengusios papildomų standartų (pateikiami toliau), rekomendacijų bei gairių dėl vaikų priežiūros, socialinės pagalbos ir globos tarnybų bei paramos šeimoms.

---

³ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, *Alternatyvios vaikų globos gairės*, nutarimą priėmė Generalinė Asamblėja Trečiojo komiteto pranešime (A/64/434) 64/142, 2010 m. vasario 24 d., prieiga adresu http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/142 nuo 2017 m. balandžio 1 d.

⁴ Europos Taryba, Ministrų Komitetas, *Ministrų komiteto rekomendacija Rec (2005) 5 valstybėms narėms dėl globos įstaigose gyvenančių vaikų teisių*, 2005 m. kovo 16 d. priėmė Ministrų Komitetas, prieiga adresu <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=835953> nuo 2017 m. balandžio 1 d.

Pagrindiniai vaikų globos kokybės standartus apibrėžiantys dokumentai

- JT gairės dėl alternatyvios vaikų globos (2010)
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija dėl globos įstaigose gyvenančių vaikų teisių (Rec (2005) 5)
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija dėl vaikų įsitraukimo į šeimos ir socialinį gyvenimą (R (98) 8)
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija dėl vaikų ir jaunų asmenų iki 18 metų įsitraukimo (Rec (2012) 2)
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija dėl vaikų teisių ir vaikams bei šeimoms palankių socialinių paslaugų (Rec (2011) 12)
- Europos Tarybos strategija dėl vaikų teisių 2012–2015
- Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaikai palankios sveikatos priežiūros sistemos (2011)
- Bendrosios Europos gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomenės pagrindu vykdomos globos (2012)
- Kokybiško vaikų gyvenimo standartai (2007)
- 1993 m. gegužės 29 d. Hagos Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo klausimais
- 1996 m. spalio 19 d. Hagos Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaiko apsaugos priemonių atžvilgiu

Kokybiška vaikų globa

Nors visuotinai priimta, kad šeimoje augančiam vaikui yra geriau nei globos įstaigoje, globos kokybė yra pagrindinis gerų rezultatų veiksnys ir įprastai yra svarbesnė nei apgyvendinimo tipas. Stebėseną ir auditas yra būtini, siekiant užtikrinti globos standartų ir teisiųjų reikalavimų laikymąsi.

Alternatyvios globos atveju būtina užtikrinti vaiko saugumą, gerovę ir galimybes vystytis bei pasinaudoti JT vaiko teisių konvencijos numatytais žmogaus teisėmis. Kokybiška globa suvokiama kaip priežiūros tęstinumas ir apgyvendinimo pastovumas, leidžiantis vaikui sukurti ryšį, paremtą abipusiu pasitikėjimu, pagarba ir meile. Būtina emocinės gerovės, mokymosi pasiekimų ir asmeninio vaiko tobulėjimo sąlyga yra nuolatinė gyvenamoji vieta ir stiprūs santykiai su globėjais, socialiniais darbuotojais bei bendraamžiais. Siekiant užtikrinti globos pastovumą, stabilumą ir tęstinumą reikia įvertinti įvairius aspektus, įskaitant išsamų vaiko situacijos ir gerovės vertinimą prieš apgyvendinant, surandant tinkamiausią apgyvendinimo vietą, užtikrinant nuolatinę stebėseną ir gyvenamosios vietos bei vaiko situacijos priežiūrą.⁵

Kokybiška globa gali būti tik tuomet, kai vaikas yra laikomas asmeniu, turinčiu unikalią istoriją ir nenusavinamas žmogaus teises. Taigi, esminiai kokybiškos globos veiksniai yra vaikams suteikiamos galimybės išreikšti savo požiūrį ir būti suprastiems. Visuose apgyvendinimo etapuose ir bet kuriuo metu būtina užtikrinti vaikų dalyvavimo teises, atsižvelgiant į tobulėjančius vaiko gebėjimus. Dalyvavimo teisės apima ne tik teisę būti išgirstiems, bet ir vaiko teisę prašyti, gauti ir panaudoti informaciją ta kalba, kurią jis supranta, teisę į minčių laisvę, teisę į saviraišką ir susirinkimus bei teisę į priegią prie informacijos apie vaikus teikimo sistemas.⁶

---

⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas, *Bendrasis komentaras Nr. 7 (2005), Vaikų teisių taikymas ankstyvoje vaikystėje*, CRC/C/GC/7/perž.1, 2006 m. rugsėjo 20 d., 36 par. b dalis, prieiga adresu <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf> nuo 2017 m. balandžio 1 d. Rygaard, Niels Peter, *Tyrimai, technologija, vaiko politikos ir globėjų švietimas, pelno nesiekiančių, atvirojo kodo internetinių globėjų švietimo programų aprašymas*, atnaujinta, 2 p. Švietimo departamentas, *Globojami vaikai, tyrimo prioritetai ir klausimai*, Jungtinė Karalystė, 2014 m. kovo mėn., 8–9 p.

⁶ Baltijos jūros valstybių taryba, *Pagalba šeimoms ir alternatyvi globa, Baltijos jūros valstybių regioninė ataskaita*, 2015, 16 p.

Stebėseną, kaip pagalbos priemonę vaikams, globėjams ir institucijoms

Vaikų globos tarnybas reglamentuoja nacionalinė teisė ir reglamentai, kurių privalo laikytis visos susijusios šalys. Įstatymuose nurodoma, kokio tipo paslaugos turi būti teikiamos, aprašomos atitinkamos procedūros, nurodomi paslaugų teikėjų įsipareigojimai bei nustatomos vaikų, kaip paslaugos naudotojų, teisės.

Vienas iš būdų užtikrinti, kad šių nacionalinių teisės aktų būtų laikomasi ir kad vaikų globos įstaigos veiktų atsižvelgdamos į atitinkamus įstatymus bei reglamentus, yra stebėseną. Stebėseną padeda užtikrinti, kad teikiamos paslaugos būtų tinkamos ir aktualios, kad vaikus jos pasiektų efektyviai ir būtų pritaikytos pagal jų poreikius. Stebėseną taip pat padeda užtikrinti, kad paslaugos būtų teikiamos profesionaliai, kad pavyktų išvengti paslaugų teikimo proceso trūkumų ar spragų, o atsiradę trūkumai būtų tinkamai atpažinti ir pašalinti. Be to, stebėseną padeda užtikrinti paslaugų ekonomiškumą, nes paslaugos suplanuojamos ir teikiamos efektyviai ir tinkamu būdu.

Stebėsenoje dalyvaujantys specialistai gali turėti didžiulės įtakos globojamiems vaikams. Jie gali padėti užtikrinti, kad kiekvieno vaiko poreikiai būtų patenkinti, o teisės gerbiamos. Stebėseną turi vykdyti vaikų globos įstaigų vadovai, prižiūrinti institucija, kuri yra valstybės administracijos dalis, bei nepriklausomos institucijos.⁷

Nepriklausomai nuo to, ar stebėseną vykdo valstybės administracija, ar nepriklausoma institucija, ją vykdančius specialistai prisiima keletą labai svarbių atsakomybių. Jie privalo išlikti objektyvūs ir vadovautis nacionalinės teisės aktais bei siekiu užtikrinti vaikų gerovę. Jie turi būti kompetentingi ir kvalifikuoti atlikti pavestas užduotis, atsižvelgiant į vaikų teisių standartus, sudarytus pagal nacionalinę ir tarptautinę teisę.

---

⁷ Žr. Baltijos jūros valstybių taryba, *Pagalba šeimoms ir alternatyvi globa, Baltijos jūros valstybių regioninė ataskaita*, 2015, prieiga adresu http://www.cbss.org/wp-content/uploads/2013/01/Family_Support_and_Alternative_Care_Report.pdf nuo 2017 m. balandžio 1 d.

Dar viena stebėsenos funkcija yra pagalba vaikų globos įstaigoms. Tik tada, kai po stebėsenos gauti rezultatai ir išvados yra įtraukiamos į nacionalinę teisę, vaikų globos organizacija gali drąsiai vadovautis stebėsenos organo pateiktais nurodymais, skirtais pagerinti teikiamų paslaugų kokybę ir praktiką. Stebėsenos organai yra atskaitingi už gautus rezultatus ir padarytas išvadas.

Vaikų globos įstaigų stebėseną gali būti vykdoma reguliariai ar periodiškai (suplanuota stebėseną) arba po įvykusio įvykio (stebėjimas įvykus įvykiui). Taikomi tikrinimo ir sistema grįsto audito metodai.

Vaikų globos įstaigų stebėseną vykdoma bendradarbiaujant su visomis susijusiomis šalimis, vaikais, vadovais ir personalu. Tinkamai atliekama stebėseną duoda naudos ne tik vaikams, bet ir vadovams bei personalui, nes padeda užtikrinti nacionalinės teisės bei reglamentų laikymąsi. Vykdamas stebėseną siekiama gerinti praktiką bei sukurti aplinką teigiamiems pokyčiams. Pokyčiai gali vykti tik tada, kai įstaigos vadovai bei darbuotojai supranta ir pripažįsta jų būtinybę.

Vaikų globos įstaigų stebėsenos metodai

- **Stebėsenos** – tai stebėsenos institucijos ar kitos kompetentingos įstaigos vykdoma kontroliuojamoji veikla, kuria siekiama užtikrinti vaiko globos įstaigas reglamentuojančių nacionalinės teisės aktų vykdymą.
- **Patikrinimas** atlieka valstybinės stebėsenos institucijos inspektoriai. Patikrinimas yra paprastesnė nacionalinės teisės aktų taikymo kontrolės forma. Svarbiausia yra rezultatai ir kiek jie atitinka teisinius reikalavimus. Patikrinimo metu nustatomos spragos ir trūkumai, tačiau neįvertinamos tokių spragų ir trūkumų priežastys.
- **Sistema grįstas auditas** – tai sisteminis vertinimas, kuriuo siekiama nustatyti, ar vaikų globos įstaigų veikla, taikomos priemonės ir rezultatai atitinka susijusių nacionalinės teisės aktų ir reglamentų reikalavimus. Sistema grįsto audito metu didžiausias dėmesys skiriamas vaikų globos įstaigos valdymo sistemai. Audito tikslas – patikrinti, ar įstaigos veikla yra planuojama, organizuojama, vykdoma ir tvarkoma laikantis įstatymų.

Vaidmenys ir atsakomybė vykdant vaikų globos įstaigų stebėseną

Nacionalines valdymo sistemas sudaro įvairios už konkrečias užduotis atsakingos ir stebėsenai reikalingų kompetencijų turinčios šalys. Tai valdžios institucijos, paslaugų teikėjai ir stebėsenos institucijos.

Valdžios institucijos

Valdžios institucijos yra atsakingos už atitinkamų įstatymų ir reglamentų parengimą bei minimalių vaikų globos įstaigoms taikomų standartų apibrėžimą. Jos taip pat atsako už tam tikro lygio priežiūrą arba kontrolę ir, kai kuriose šalyse, už biudžeto paskirstymą.

Viešieji ir privatūs paslaugų teikėjai

Daugelyje šalių viešieji ir privatūs paslaugų teikėjai rūpinasi vaikų globa. Viešieji ir privatieji paslaugų teikėjai privalo reguliariai tikrinti ir peržiūrėti savo veiklą, taikydami vidines kontrolės ir valdymo sistemas. Taip jie užtikrina, kad jų teikiamos paslaugos atitiktų teisinius reikalavimus ir vaikų poreikius.

Valstybinė stebėsenos institucija

Stebėsenos institucijos privalo stebėti, kaip taikomi nacionalinės teisės aktai bei reglamentai, ir ar paslaugų teikimas atitinka pagal nacionalinės teisės aktus ir reglamentus sudarytus standartus. Valstybinė stebėsenos institucija – tai vyriausybės paskirta institucija, kuriai yra patikėta vykdyti stebėsenos procesus. Ji turi oficialius įgaliojimus ir atsako už vaikų globos įstaigų stebėseną. Valstybinė stebėsenos institucija taip pat kontroliuoja įstatymų efektyvumą ir nustato, jei juos reikia peržiūrėti.

Valstybiniu lygmeniu stebėsenos kompetencija gali būti priskirta atitinkamos ministerijos departamentui, valstybinei inspekcijai, direkcijai ar kitai valstybinei agentūrai centrinio arba regioniniu lygmeniu, priklausomai nuo konkrečios valstybės institucijų struktūros.

Audito komanda

Daugelyje šalių stebėsenos institucijos suburia už vaikų globos įstaigų auditą atsakingas auditorių komandas. Auditorių komandą sudaro vyriausiasis auditorius ir kiti auditoriai. Auditą turi atlikti mažiausiai dviejų auditorių komanda. Komandai būtini dviejų tipų įgūdžiai: žinios ir supratimas, kaip veikia ir funkcionuoja vaikų globos organizacijos, ir profesinės žinios apie vaikų globos tarnybų valdymą. Vyriausiasis auditorius yra daugiau žinių ir patirties nei kiti auditoriai turintis asmuo. Vyriausiasis auditorius yra atsakingas už auditorių komandos subūrimą bei vadovavimą audito procesui nuo pradžios iki pat pabaigos. Į auditorių komandą galima priimti ir praktiką atliekančius auditorius, taip išmokant ir paruošiant juos profesionalių auditorių pareigoms.

Pagalbos sistema auditoriams

Auditoriams skirta pagalbos sistema yra labai svarbi, nes ji užtikrina valstybės stebėsenos sistemos efektyvumą ir dinamiškumą bei aukštą kokybę. Šalys gali parengti auditorių mokymo bei profesionalioms auditorių komandoms skirtos pagalbos programas. Galima rengti reguliarius susitikimus su auditoriais bei vesti mokymus, siekiant standartizuoti darbo metodus bei suteikti naujausių žinių.

Efektyvi vaikų globos įstaigų stebėseną ir vidaus kontrolė

Vykdyti vaikų globos įstaigų stebėseną galima daugybe skirtingų būdų. Taikant tradicinius stebėsenos metodus, priežiūros institucijos inspektoriai apsilanko įstaigoje ir patikrina, ar laikomasi įstatymų bei reglamentų. Apie visus inspektorių pastebėtus nukrypimus reikia pranešti įstaigai.

Vis dėlto, tradicinis stebėsenos metodas turi tam tikrų trūkumų. Norint sukontroliuoti visą įstaigos veiklą, reikia daug išteklių, o vieno patikrinimo metu sunku nustatyti visus trūkumus ar spragas.

Dėl to buvo sukurtas sistema grįstas kontrolės metodas, pavyzdžiui, ISO standartas 90001 *Kokybės valdymo sistemos – reikalavimai*.⁸

Šiame ISO standarte pabrėžiama, kad organizacijos pačios privalo parodyti, jog taiko atitinkamas sistemas, užtikrinančias įstatymų ir reglamentų laikymąsi. Šio standarto reikalavimų besilaikančios auditų komandos visą dėmesį skiria organizacijos veiklai ir dokumentacijai. Toks procesas vadinamas vidaus kontrole.

Vaikų globos įstaigose, kaip ir bet kuriose kitose organizacijose, svarbu užtikrinti, kad visos priemonės ir veiklos būtų valdomos ir vykdomos pagal bendrąsias valdymo taisykles. Vidaus kontrolė įstaigai suteikia galimybę užtikrinti, kad nuo šių taisyklių nebūtų nukrypstama.

Vidaus kontrolės atveju dėmesys skiriamas sistemoms, procedūroms ir atsakomybėms, kurias prisiima organizacija, kad užtikrintų reglamentų ir reikalavimų laikymąsi, vykdamas kasdienę veiklą ir teikiant paslaugas. Vidaus kontrolė – tai įprasta organizacijos veikla, skirta užtikrinti įstatymų ir reglamentų reikalavimų laikymąsi. Viešojo ir privataus sektoriaus atstovai, vykdydami vidaus kontrolę, privalo užtikrinti, kad jų veikla būtų vykdoma laikantis teisinių reikalavimų.

---

⁸ Tarptautinė standartizacijos organizacija, *Standartai, populiariaji standartai, ISO 9001*, prieiga adresu <https://www.iso.org/iso-9001-quality-management.html> nuo 2017 m. balandžio 1 d.

Bendravimas su vaikais

Visi vaikai turi teisę būti išgirsti. Šią teisę reikia gerbti ir atliekant vaikų globos tarnybų stebėseną. Ruošiantis auditui labai svarbu pasikalbėti su vaikais, nes jie suteikia labai svarbios informacijos, kuri priešingu atveju liktu nežinoma. Pagrindinis vaikų dalyvavimo atliekant auditą tikslas yra suteikti galimybę išdėstyti savo požiūrį ir būti išgirstiems bei surinkti jų turimą informaciją. Prieš atlikdami įstaigos auditą auditoriai turėtų apklausti kiek įmanoma daugiau vaikų. Vaikus reikia apklausti ne grupėje, o individualiai.

Apklausdami vaikus auditoriai privalo elgtis profesionaliai ir užtikrinti vaikų gerovę. Pokalbiai su vaikais turi vykti dėmesingai ir pagarbiai. Apklausiantis asmuo turi būti empatiškas. Tai ypač svarbu apklausiant jautrius vaikus. Labai svarbu konfidencialumas. Vaikus reikia informuoti, kad jų pateikta informacija bus laikoma paslapyje. Jei apklausos metu vaikas praneštų apie nepriežiūros, smurto, seksualinės ar fizinės prievartos atvejus arba kitus įstatymų pažeidimus, apklausiantis asmuo apie tai privalo pranešti kompetentingoms institucijoms (policijai ir (arba) vaikų apsaugos tarnyboms). Daugelyje šalių ir tam tikromis aplinkybėmis konfidencialumo įsipareigojimas panaikinamas, jei pranešama apie smurtą ir prievartą.

Svarbu, kad auditoriai turėtų šiek tiek žinių apie vaikų vystymąsi ir gebėtų apklausti neįgalius vaikus. Vystymosi sutrikimai gali trukdyti vaikui suprasti bei efektyviai komunikuoti. Vis dėlto, jei apklausama tinkamai, daugybė neįgalių vaikų sugeba perteikti savo požiūrį ir patirtis. Dėl to labai svarbu į audito procesą įtraukti ir vaikus su negalia.

Kita labai svarbi alternatyvios globos įstaigose atsidūrusių vaikų grupė yra migrantai ir prieglobsčio ieškantys vaikai. Tokių vaikų religiniai, kultūriniai ir kalbos ypatumai skiriasi nuo auditorių. Svarbu gerbti jų kilmę ir neturėti išankstinio nusistatymo. Kai kurie iš šių vaikų gali būti išgyvenę traumuojančių įvykių, pavyzdžiui, matę karo veiksmus ir patyrę smurtą, matę pažįstamų ir mylimų žmonių žūtį, gali būti keliavę ilgais ir pavojingais keliais, o daugelis patyrė smurtą bei stipriai rizikavo keliaudami. Auditoriai privalo pasiruošti ir išmokti apklausti tokius vaikus, su kuriais kalbantis gali prireikti vertėjo ar kultūrinio tarpininko.

„AudTrain“ metodas ir procedūra

„AudTrain“ metodas grindžiamas principu, kad auditas turėtų padėti užtikrinti vaikų teisių apsaugą. Šio stebėsenos metodo tikslas – patikrinti, ar įstaiga laikosi galiojančių teisinių nuostatų. Dažnai nustatoma tam tikra tematika, pavyzdžiui, vaikų apsauga nuo smurto arba vaikų teisės į švietimą ir sveikatos apsaugą užtikrinimas. Pasirinkus audito tematiką identifikuojamos susijusios nacionalinės teisės aktų ir reglamentų nuostatos. Tokios teminės stebėsenos tikslas – įvertinti, ar vaikų globos įstaigoje yra gerbiamos vaikų teisės.

„AudTrain“ remiasi *patikrinimo* ir *sistema grįsto* audito principais. Atliekant sistema grįsta auditą dėmesys sutelkiamas į valdymo sistemą ir procesus, vedančius prie tam tikrų rezultatų, o patikrinimo atveju dėmesys sutelkiamas į rezultatus ir teisinių reikalavimų laikymosi lygį. Patikrų metu identifikuojamos spragos ir trūkumai, tačiau nesužinoma, dėl ko spraga arba trūkumas atsirado. Atliekant sistema grįstą auditą galima nustatyti trūkumų priežastis bei susijusius veiksnius ir šiuos trūkumus pašalinti. Tokio tipo stebėseną suteikia daug informacijos tiek įstaigai, tiek priežiūros institucijai.

Taikant „AudTrain“ metodą, patikrinimas atliekamas vaikų globos įstaigoje apsilankius iki sistema grįsto audito pradžios likus kelioms savaitėms. Patikrinimo tikslas – apklausti įstaigoje esančius vaikus, siekiant įvertinti jų situaciją ir kaip, vaikų nuomone, įstaigai sekasi vykdyti veiklą. Apklausų su vaikais metu surinkta informacija panaudojama atliekant valdymo sistemos auditą. Taip vaikams suteikiama teisė būti išgirstiems ir pasidalinti informacija su auditoriais.

Atlikdama sistema grįstą auditą stebėsenos institucija bendradarbiauja su vaikų globos įstaiga, kad suformuotų pasitikėjimu grįstus santykius su visomis susijusiomis šalimis ir taip gerintų įstaigos praktiką. Sistema grįsti auditai vykdomi remiantis principu, kad organizacija privalo užtikrinti veiklos ir veiksmų vykdymą laikantis nacionalinės teisės. Sistema grįsto audito metu eiliniai darbuotojai nėra laikomi atsakingi už organizacijos rezultatus.

„AudTrain“ užtikrina visapusišką stebėsenos procesą, nes procedūra prasideda nuo vaikų apklausos, su pasirinkta tematika susijusių teisinių nuostatų peržiūra ir įstaigos vidaus dokumentų patikrinimu. Prieš prasidedant sistema grįstam auditui atliekami parengiamieji veiksmai yra būtini stebėsenos proceso elementai. Siekiant užtikrinti audito rezultatų pagrįstumą, vaikų gerovę ir išteklių panaudojimo efektyvumą, ši procedūra yra būtina.

„AudTrain“ programa⁹

2005 m. Osle vykęs ministrų forumas įkvėpė Baltijos jūros valstybių tarybos (BJVT) rizikos grupės vaikų ekspertų grupę sukurti programą, į ją įtraukiant specialistų mokymus atlikti vaikų globos įstaigų sistema grįstą auditą. „AudTrain“ programa sukurta padedant Norvegijos vaikų ir šeimos reikalų ministerijai bei Hordalando apskrities viršininkui. Ji grįsta Norvegijos vaikų globos įstatymais, reglamentais ir praktikomis, taip pat tarptautiniais standartais. Baltijos jūros valstybių tarybos sekretoriatas tęsia „AudTrain“ programos vykdymą ir koordinavimą kaip mokymų ir įgūdžių gerinimo iniciatyvą Baltijos jūros regione.

Vykdam „AudTrain“ programą specialistai apmokomi atlikti vaikų globos įstaigų sistema grįstą auditą, laikantis nacionalinės teisės aktų ir reglamentų, taip pat tarptautinių ir Europos standartų. „AudTrain“ metodas padeda pagerinti globos ir apgyvendinimo kokybę bei vaikų gerovę. „AudTrain“ metodas išbandytas įvairiuose mokymo kursuose. Jį peržiūrėjo geriausi regiono specialistai.

Baltijos jūros valstybių tarybos sekretoriatas „AudTrain“ programą oficialiai pristatė 2011 m. ir 2015 m. „AudTrain II“ programą sekretoriatas pristatė atnaujinęs mokymų medžiagą ir sukūręs mokymo įrankį.

Kartu su projekto partneriais, SOS vaikų kaimais Lietuvoje, SOS vaikų kaimų asociacija Estijoje ir Latvijos socialinės gerovės ministerija bei SOS vaikų kaimais Kroatijoje, BJVT rizikos grupės vaikų ekspertai koordinuoja „AudTrain II“ programą.

„AudTrain II“ sukurta remiantis vaikų globos įstaigų stebėsenos ir audito metu sukaupta patirtimi bei praktika. „AudTrain“ programos medžiaga parengta taip, kad būtų suderinti įvairūs būdai ir metodai, užtikrinantys nacionalinės teisės aktų, reglamentų ir tarptautinių standartų laikymąsi. Vykdam programą su spragomis ir iššūkiais susidorojama naudojant stebėsenos ir audito įrankius, užtikrinančius globojamų vaikų teisių ir poreikių apsaugą. Be to, „AudTrain“ programos metu išmokstama atlikti auditą ir gautas išvadas bei rekomendacijas tinkamai perduoti vadovams, personalui ir institucijoms.

„AudTrain“ programos medžiagą sudaro vadovai ir įrankiai, padedantys atlikti vaikų globos įstaigų auditą ir pritaikyti tarptautinius standartus dėl vaikų teisių bei alternatyvios globos. Medžiagoje aprašomi reikalavimai, kuriuos reikia stebėti, susijusių šalių vaidmenų ir atsakomybių pasiskirstymas bei stebėsenos procedūra.

---

⁹ Baltijos jūros valstybių taryba, rizikos grupės vaikų ekspertų grupė, „AudTrain“, <http://www.cbss.org/safe-secure-region/eg-on-children-at-risk/>.